

MEDIA MATNLARDA SARLAVHALAR TARJIMASINING PRAGMATIK-FUNKSIONAL AHAMIYATI

Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi

Qo'qon universiteti o'qituvchi, tayanch doktoranti

nodirabegimsobirova600@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

ANNOTATSIYA

Qabul qilindi: 12-yanvar 2026-yil

Tasdiqlandi: 15-yanvar 2026-yil

Jurnal soni: 17

Maqola raqami: 23

DOI:

<https://doi.org/10.54613/ku.v17i.1366>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS

media matn, sarlavha tarjimasi, pragmatik ahamiyat, funksional ekvivalentlik, kommunikativ maqsad, madaniyatlararo tafovut, tarjima nazariyasi

Mazkur ilmiy ish media matnlaridagi sarlavhalarining tarjimasi jarayonida yuzaga keladigan pragmatik va funksional jihatlarni o'rganishga bag'ishlangan. Sarlavha — axborot vositalarining eng muhim komponentlaridan biri bo'lib, u o'quvchini matnga jalb qilish, asosiy g'oyani qisqacha yetkazish va emotsional-ta'sirchanlikni shakllantirish vazifalarini bajaradi. Tadqiqotda turli tillarda yozilgan sarlavhalarining tarjima variantlari tahlil qilinib, ularning kommunikativ maqsadga mosligi, madaniyatlararo tafovutlar va konnotativ ma'nolarni saqlab qolish masalalari yoritiladi. Shuningdek, pragmatik adekvatlik va funksional ekvivalentlik prinsiplariga asoslanib, tarjimaning sifati va samaradorligini baholash mezonlari ishlab chiqiladi. Ish natijalari tarjima nazariyasi va amaliyotida sarlavhalarni tarjima qilishda samarali yondashuvlar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kirish. Sarlavha - o'quvchi e'tiborini tortadigan asosiy narsa. Uning asosiy vazifasi o'quvchini "ilgak qilish", uni qiziqitirish, taklif qilingan matnni o'qishni boshlashga majbur qilishdir. Amalga oshirilgan funksiya tufayli ko'plab sarlavhalar hissiy va ekspressiv rangga ega bo'lib, ular neytral taqdimot uslubidan, o'quvchini taklif qilingan matnga e'tibor berishga majbur qiladigan til me'yoridan og'ish bilan tavsiflanadi. Bir xil voqealarni tavsiflovchi matnlarning sarlavhalari o'zlarining tonalligida sezilarli darajada farq qilishi mumkin, ya'ni, muallifning taqdim etilgan faktlarga munosabatini ifodalash darajasi bilan, boshqacha aytganda, ta'sir funksiyasini amalga oshirish darajasi bilan.¹

Biz ko'rib chiqqan gazeta matnlarining aksariyati Rossiya va unda sodir bo'layotgan voqealarga salbiy baho beradi yoki neytral, ya'ni faqat ma'lumot beruvchi funksiyani bajaradi. Sarlavhalar ushbu tendensiyaning etarli darajada aks ettiradi. Bizning fikrimizcha, neytral sarlavhalar: O'zbeklarning Rossiya tomonidan deportatsiyasi tanqid qilindi (The Washington Post; 27.10.06). Gruziya va Rossiya o'rtasidagi kelishmovchilik avj oldi (The Washington Post; 30.09.06). Rossiya JSTga qo'shilish bo'yicha kelishuvga yaqinlashmoqda. (The New York Times; 11.11.06). Londonda dafn etilgan sobiq josus: Rossiya jinoiy ish ochdi (AQSH BUGUN; 7.12.06). Abramovich Rossiya viloyati gubernatori lavozimini tark etmoqchi (The FT; 21.12.06). Putin sobiq josusning o'limidagi rolini rad etdi (The FT; 24.11.06). Gaz giganti Rossiyaning etakchi qog'ozini sotib oldi (The Guardian; 22.11.06). Gruziya rossiyalik zabitlarni ozod qildi (The Guardian; 02.10.06). Putin Kavkazdagi tartibsizliklarda Gruziyani aybladi (The Guardian; 21.10.06). Ukraina bahsli saylovlarni muhokama qilmoqda (The Daily Mail; 27.11.06).²

Quyidagi sarlavhalar turli yo'llar bilan yashiringan va ohanglangan salbiy bahoni o'z ichiga oladi. Salbiy baholashni amalga oshirish usullarining nozik tahlilini da topish mumkin.³

Rossiya, bir stakan yarim to'lami? (CSM; 04.03.05)

Bu sarlavhada pessimistlar va optimistlarning narsalarga qanday qarashlari haqidagi mashhur iboraga ishora mavjud. Muallif Rossiyaga nisbatan pessimistik nuqtayi nazarga ega bo'lib tuyuladi, lekin bu pozitsiyani ma'qullash bilan emas (pessimistik nuqtayi nazarni tasdiqlovchi shaklda qo'llash orqali), balki elliptik umumiy savol yordamida optimistik nuqtayi nazarni shubha ostiga qo'yadi. Shunday qilib, muallif salbiyni aytmaydi, balki ijobiyni shubha

ostiga qo'yadi, bu esa sarlavhaning umumiy ohangini yumshoq qiladi.

Putinning tanqidchisi bo'lgan rossiyalik sobiq josus Londonda zaharlanishdan so'ng vafot etdi (The Washington Post; 24.11.06)

Bu sarlavha ifoda jihatidan mutlaqo neytral: unda ekspressiv emotsional rangdagi leksik elementlar mavjud emas. Shakl (tuzilmasiga) ko'ra tasdiqlovchi gap, faktning sodda bayoni. Shu bilan birga, ko'rib chiqilayotgan sarlavhada Putin tanqidchisining tayinlanishi ko'rsatilgan va shuning uchun janob Putinning ushbu voqeaga qandaydir aloqasi bor (zaharlanish). Grice hamkorlik prinsipiga muvofiq (Grice, 1985) bu ma'no ma'lumotlarning maksimal miqdoriga asoslanadi ("ortiqcha ma'lumotni baham ko'rmang", ya'ni aytib o'tilgan har qanday ma'lumot muhim deb hisoblanadi). Demak, sobiq josusning Putin tanqidchisi, o'quvchi ekanligini bilib, hohlasa ham, xohlamasa ham, josusning o'limini shu fakt bilan bog'laydi. Ushbu sarlavhaning fakt modalligini aniqlash bunga katta yordam beradi.

Bundan tashqari, yanada ifodali, hissiy rangga bo'yalgan sarlavhalar mavjud bo'lib, ular baholanadi: Rossiya ustidan zulmat tarqalmoqda (The Washington Post; 21.10.06); Rus ayig'i qaytib keldi va bu safar u gaz bilan ishlaydi (The Guardian; 13.05.06); Qotillar ortida, Putin Rossiyasining dahshatli haqiqati (The Observer; 26.11.06); Putinning Rossiyasida korrupsiya, zo'ravonlik va o'rinbosarlik g'alaba qozondi (The Guardian; 27.11.06); Jirkanch, lekin gaz urushi Putinning eng yomon jinoyati emas (The Times 04.01.06).⁴

Bu sarlavhalarining barchasi aniq salbiy ma'noga ega bo'lgan ot va iboralarning mavjudligi bilan tavsiflanadi: qorong'ulik; Gaz bilan ishlaydigan; dahshatli haqiqat; Korrupsiya, zo'ravonlik va vitse; Eng yomon jinoyat.⁵ Bundan tashqari, bu sarlavhalarining barchasi haqiqat modalligini aniqlovchi tasdiqlovchi jumlar shakliga ega bo'lib, ularni o'quvchi tomonidan haqiqat sifatida idrok etishni osonlashtiradi. Shunday qilib, bir jumladan salbiy lug'at konnotatsiyasi va fakt modalligini aniqlashning kombinatsiyasi ta'sir funksiyasini samarali bajaradi va o'quvchilar ongida Rossiyaning salbiy imidjini yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. Media matnlarning tarjimasi, xususan, sarlavhalar tarjimasi mediatilshunoslik va pragmatika nuqtayi nazaridan dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Bu borada ilmiy qarashlar turli yo'nalishlar va maktablar doirasida shakllanib kelmoqda.

¹ Dejika, D. "Tarjima jarayonini xaritalash: Madaniy muammo". H. Parlog va L. Frentiu (tahrirlar), Madaniyatlar bo'yab tarjima: BAS 21-yillik konferensiyasi. Kembrij olimlari nashriyoti. 2013. 11-28-betlar.

² <https://qalampir.uz/n/83522>;

<https://qalampir.uz/n/82586>;

<https://qalampir.uz/n/82454>;

<https://qalampir.uz/n/82780>;

<https://qalampir.uz/n/83467>;

<https://qalampir.uz/n/82421>;

<https://qalampir.uz/n/82474>;

<https://qalampir.uz/n/82813>.

³ Yu. V. Yujakova, "Zamonaviy filologiya masalalari va universitet va maktabda til o'qitish metodikasi" 10-xalqaro konferensiya materiallari, 2007. B. 109-111.

⁴ <https://www.politico.com/>

⁵ Hakimov, M. O'zbek ilmiy matnning sintagmatik va pragmatic xususiyatlari. Filologiya fanlari nomzodi dissertatsiyasi. Toshkent. 1993. B.115-147.

Dejika D.⁶ tomonidan tahrir qilingan va tarjima jarayonini madaniy kontekstda ko'rib chiquvchi ishlar, media sarlavhalar tarjimasidagi madaniy moslashuv muammosini chuqur yoritadi. Uning fikricha, sarlavhalar ko'pincha auditoriyaning madaniy kutilmalariga asoslangan bo'lib, tarjimondan faqat til emas, balki madaniy kodlarni ham o'zlashtirishni talab qiladi.

Dobrosklonskaya T. G.⁷ o'zining mediatilshunoslik nazariyasiga bag'ishlangan tadqiqotida media matnlarining lisoniy va funksional xususiyatlarini tahlil qilib, media sarlavhalar kommunikatsiya jarayonida o'ta ta'sirchan vosita sifatida baholaydi. Unga ko'ra, sarlavhalar nafaqat axborot berish, balki o'quvchini psixologik jihatdan jalb qilish, qiziqish uyg'otish vazifasini ham bajaradi.

Hakimov M.⁸ o'zbek ilmiy matnlarining sintagmatik va pragmatik xususiyatlarini tahlil qilar ekan, media matnlarining tarjimasida uchinchi muhim bo'lgan sintaktik qurilishlar va pragmatik strategiyalarga e'tibor qaratadi. Uning tahlili media sarlavhalar tarjimasida grammatik va mantiqiy aniqlikni ta'minlash zarurligini ko'rsatadi.

Karimova O. va Sobirova N.⁹ o'z maqolasida muqim frazeologik birliklarning tarjimasida masalasi o'rganar ekan, sarlavhalarda qo'llaniladigan obrazli ifodalarning saqlanishi va moslashuvi masalasini muhokama qiladi. Mualliflar fikricha, ayrim hollarda frazeologizmlarni to'g'ridan to'g'ri tarjima qilish ularning ta'sirchanligini yo'qotadi, shuning uchun funksional mos ekvivalentlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Sobirova N.¹⁰ media matnlarining pragmatik xususiyatlarini yoritir ekan, sarlavhalardagi nutqiy maqsad, ya'ni auditoriyaga ta'sir ko'rsatish, e'tiborini jalb etish va ma'lum maqsad sari yo'naltirish kabi funksiyalarga urg'u beradi. Bu yondashuv media sarlavhalar tarjimasida funksional pragmatikaga asoslanish zarurligini anglatadi. 2025-yilda yozilgan maqolada¹¹ stilistik figuralarning tarjimasida masalasi ko'tarilib, bunday ifodalar sarlavhalarda ko'p uchraydi va ularni saqlash tarjimondan til, madaniyat va uslubiy bilimlarni talab qiladi. Uning tahlillari media sarlavhalardagi lisoniy ekspressivlikni yo'qotmaslikni tavsiya etadi. 2024-yildagi o'zining maqolasida ingliz va o'zbek media matnlarini muqoyasa qilar ekan, har ikki tildagi sarlavhalarining lisoniy xususiyatlari va funksional vazifalarini tahlil etadi. U tarjima jarayonida sarlavhaning janrga xos belgilarini inobatga olish zarurligini ta'kidlaydi. Sobirova N. 2022 va 2023 yillardagi maqolalarida¹² ingliz tilini o'qitishda noan'anaviy usullardan foydalanish masalalari yoritilgan bo'lsa-da, ushbu yondashuv media sarlavhalar tarjimasida kreativ yondashuv, kontekstga mos tarzda qayta ifodalash kabi jarayonlarga asos bo'lishi mumkin. Yuqorida ko'rib chiqilgan adabiyotlar media sarlavhalar tarjimasining pragmatik va funksional ahamiyatini chuqur tahlil qilishga zamin yaratadi. Ulardan aniq ko'rinib turibdiki, sarlavha nafaqat axborot manbai, balki ta'sir va psixologik muhitni shakllantiruvchi muhim vosita sifatida faoliyat yuritadi. Shu bois tarjimada faqat leksik va grammatik emas, balki pragmatik, madaniy va stilistik omillar ham inobatga olinishi lozim.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda media matnlardagi sarlavhalar tarjimasining pragmatik va funksional xususiyatlarini chuqur tahlil qilish asosiy maqsad etib belgilanadi. Shu boisdan, tadqiqotda kognitiv-pragmatik, funksional-lingvistik va muqoyasali tarjima tahlili metodlari o'zaro bog'liq holda qo'llanildi.

Tadqiqotning nazariy asoslarini Dobrosklonskaya T. G. va Sobirova N. kabi mutaxassislarning media tilshunosligi, tarjima nazariyasi va media matnlar pragmatikasiga oid ishlari tashkil etadi. Ushbu manbalar media sarlavhalarining lisoniy va kommunikativ xususiyatlarini o'rganishda tayanch vazifasini bajardi. Metodologik jihatdan, tadqiqotda quyidagi yondashuvlar asos qilib olindi:

Pragmatik tahlil – sarlavhalarining ilgari surilayotgan maqsad, ta'sir etish vositasi va nutqiy niyat nuqtayi nazaridan tahlili. Nodirabegim va Hakimov asarlarida bayon etilgan ilmiy asoslar pragmatik modelni shakllantirishda xizmat qildi.

Funksional tahlil – media sarlavhalarining axborot etkazish, diqqat jalb etish, emotsional ta'sir o'tkazish kabi vazifalarini o'rganish. Bu borada Dobrosklonskaya va Sobirova tadqiqotlariga asoslanildi.

Muqoyasali tahlil – ingliz va o'zbek tillaridagi media sarlavhalarining tarjimasida jarayonidagi uslubiy va lisoniy farqlarni aniqlash. Bu metod Karimova hamda Sobirova N. tomonidan berilgan qiyosiy tahlil metodlariga asoslangan.

Kontent tahlili – turli janrdardagi media sarlavhalarining tanlanma korpusi asosida ular qo'llanilgan til vositalarini va tarjimadagi transformatsiya turlarini o'rganish. Bu jarayonda Dejika asarida berilgan madaniy adaptatsiya usullari e'tiborga olindi.

Tadqiqotda namuna sifatida ommaviy axborot vositalaridan tanlangan sarlavhalar korpusi ishlatildi. Ular original (ingliz tilida) va o'zbekcha tarjimadagi holatda taqqoslab tahlil qilindi. Tanlangan sarlavhalar siyosiy, iqtisodiy, ilmiy-ma'rifiy va madaniy mavzularni qamrab olgan.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida diskriptiv va tahliliy usullar ham qo'llanildi. Bu usullar orqali turli tarjima strategiyalarining natijadorligi, semantik o'zgarishlar va funksional salohiyat tahlil qilindi. Tadqiqotda qo'llanilgan metodlar media sarlavhalar tarjimasidagi pragmatik va funksional o'zgarishlarni aniqlash, ularni ilmiy jihatdan baholash va tarjimadagi muvaffaqiyat omillarini belgilashga imkon berdi. Tadqiqotning metodologik asosi nafaqat nazariy yondashuvlarni, balki amaliyotga yo'naltirilgan tahlil mexanizmlarini ham qamrab olgan.

Natijalar. Sarlavhadan keyingi media matnning kirish qismi uni tushuntiradi, uni kengaytiradi, mavzuga tushadi va o'quvchining qiziqishini uyg'otadi. Sarlavha, kirish qismi va xulosa media matnining asosiy ma'lumotlari joylashtirilgan o'ziga xos ramka, paketni tashkil qiladi. Psixologlarning ta'kidlashicha, nutqdagi birinchi va oxirgi gaplar qabul qiluvchida ko'proq taassurot qoldiradi va ular yaxshi esda qoladi.¹³ Gazeta matnining sarlavha, kirish qismi va xulosadan iborat "qadoqlanishi" butun matnni idrok etishga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan boshlang'ich va yakuniy gaplar bilan taqqoslanishi mumkin. "Romka" ohangi o'quvchi taklif qilingan ma'lumotni qanday qabul qilishini belgilaydi: ijobiy / salbiy yoki neytral.

Matn sarlavhasi, "Rossiya, yarim stakan to'lami?" (CCM; 04.03.05),¹⁴ muallifning Rossiyadagi vaziyatni baholashning to'g'riligiga shubhalarini bildirgan holda, kirish qismidan keyin:

Oxirgi 10 kun davomida Rossiyaning yosh demokratiyasidan orqaga chekinishi qattiq nazorat ostida. O'tgan hafta Slovakiyada prezidentlar Bush va Putin o'rtasida bo'lib o'tgan matbuot anjumanida janob Bush o'zining "Vladimir" ga erkin ommaviy axborot vositalari, qonun ustuvorligi va jonli siyosiy muxolifat zarurligi haqida qoraladi.

Bu boshlanish, sarlavha kabi, muallifning Rossiyadagi hozirgi vaziyatni tushunish istagini aks ettirishi kerak, boshqacha qilib aytganda, muallifning neytral niyatini kuzatishimiz mumkin.¹⁵ Shunga qaramay, odatda u yoki bu qadriyatlar tizimiga va ijtimoiy-siyosiy qarashlarga mos keladigan mafkuraviy modallikka ega bo'lgan ommaviy axborot vositalari matnlarda neytral niyatlar har doim ham to'liq amalga oshirilmaydi. Demak, matn boshida qo'llangan "Rossiyaning o'zining yosh demokratiyasidan orqaga chekinishi" iborasi nominal tuzilma bo'lib, faktini ifodalovchi modallikka ega bo'lib, mamlakatdagi yuqorida tilga olingan vaziyatning haqiqiy ekanligi haqidagi taassurot uyg'otadi. Ko'rib chiqilayotgan iboraning asosini g'arbiy qadriyatlar tizimida ijobiy ma'noga ega bo'lgan (demokratiya) lug'aviy bo'lak bilan salbiy ma'noli lug'aviy birikma (orqaga teskari) qarama-qarshiligi tashkil etadi. Bu ibora kirish qismining umumiy inkor ohangini bildiradi, bu esa salbiy ma'noga ega bo'lgan boshqa leksik birikmalarning qo'llanilishi bilan quvvatlanadi (orqaga qaytish, chekinish). Ushbu matnning yakuniy qismida: Shunday bo'lsa-da, Prezident Bush Moska bilan munosabatlarni yo'lga qo'yayotganda va Kongress a'zolari Rossiyani G-8 a'zolidan to'xtatib turish kabi takliflarni rad

⁶ Dejika, D. "Tarjima jarayonini xaritalash: Madaniy muammo". H. Parlog va L. Frentiu (tahrirlar), Madaniyatlar bo'ylab tarjima: BAS 21-yillik konferensiyasi. Kembrij olimlari nashriyoti. 2013 yil. B. 11-28

⁷ Dobrosklonskaya T. Media tilshunosligi nazariyasi va usullari. Doktorlik dissertatsiyasi, Moskva, 2000 [Dobrosklonskaya T. G. Dis. ... dok. Filol. Sci. Moskva, 2000]

⁸ Hakimov, M. O'zbek ilmiy matnining sintagmatik va pragmatik xususiyatlari. Filologiya fanlari nomzodi dissertatsiyasi, Toshkent. 1993. B.115-147.

⁹ Karimova, O., & Sobirova, N. (2025). MUQIM FRAZEOLIGIK BIRLIKLAR TARJIMASINING O'ZIGA XOSLIK LARI. TAMADDUN NURI JURNALI, 1(64), 214-217.

¹⁰ Nodirabegim, S. (2024). MEDIA MATNLARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 343-347. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1094>

¹¹ Sobirova, N. (2025). STILISTIK FIGURALAR TARJIMASINING O'ZIGA XOS LIK LAR. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 14, 225-228.

¹² Собирова, Н. (2022). Принципы преподавания английского языка в неязыковых вузах на базе нетрадиционных методов. Общество и инновации, 3(4/5), 73-77.

¹³ Дежика, Д. "Таржима жараёини хариталаш: Маданий муаммо". Х. Парлог ва Л. Френтиу (таҳрирлар), Маданиятлар бўйлаб таржима: БАС 21-йиллик конференцияси. Кембриж олимлари нашриёти. 11-28-бетлар. 2013 йил.

¹⁴ <https://www.telegraph.co.uk/news/2023/05/12/india-demand-colonial-treasures-koh-i-noor-britain/>

¹⁵ Хакимов, М. 1993. Ўзбек илмий матнининг синтагматик ва прагматик хусусиятлари. Филология фанлари номзоди диссертацияси, 6.115-147. Тошкент.

qilar ekan, ular bu keng va murakkab mamlakatning to'liq kontekstual landshaftini ko'rib chiqsalar yaxshi bo'lardi, deb yozadi muallif. konsessiv tuzilma. Uning birinchi qismida Amerika prezidenti va kongress vakillarining haqiqiy harakatlari tasvirlangan. Prezidentning harakatlari (Moskva bilan munosabatlarni boshqaradi) neytral baholanadi, chunki navigatsiya fe'li hech qanday ma'noni o'z ichiga olmaydi. Kongressning harakatlari salbiy baholanadi, chunki takliflarni tashlab yuborish iborasi salbiy ma'noga ega. Jumlaning ikkinchi qismi Prezident va Kongressga Rossiyaga qanday munosabatda bo'lish kerakligi to'g'risida so'zsiz maslahat beradi. Pardali maslahat subjunktiv kayfiyat orqali ifodalanadi: ular bu keng va murakkab mamlakatning to'liq kontekstual landshaftini ko'rib chiqishlari yaxshi bo'lardi. Keng va murakkab mamlakat iborasi, keng va murakkab epitetlarni o'z ichiga olgan muallifning Rossiyaga bo'lgan hurmatidan dalolat beradi. To'liq kontekstli landshaftni ko'rib chiqing ibora muallifning mamlakatning madaniy va tarixiy xususiyatlarini hisobga olgan holda masalani ko'rish istagidan dalolat beradi. Shunday qilib, matnning xulosasi, sarlavha va kirish qismi muallifning neytral (konstruktiv) niyatini, Rossiyadagi vaziyatni obyektiv aniqlash istagini amalga oshiradi. Ehtimol, o'quvchining Rossiyaga bo'lgan nuqtayi nazarini ham konstruktiv bo'ladi.

Yangilik va tahliliy ommaviy axborot vositalari matnlarining yana bir o'ziga xos jihati ular ko'plab iqtiboslar qo'llanishidir. Ushbu tadqiqotning asosiy yo'nalishida iqtibos bizni muallifning kommunikativ niyatini amalga oshirish nuqtayi nazaridan qiziqtiradi.¹⁶ Ko'rinishidan, iqtibos muallifga o'z niyatini amalga oshirishga (referentga o'z munosabatini bildirishga, o'quvchiga bu munosabatni ilhomlantirishga) boshqa odamlarning so'zlaridan foydalanishga imkon beradi. Ushbu uslub yordamida muallif o'zini aytilganlardan ajratadi va o'zini faqat ma'lumot beruvchi, birovning fikri xabarchisi sifatida ko'rsatadi. Keltirilgan tahlilchilardan biri keskin bayonotga yo'l qo'ysa, u aybdor, muallifning o'zi xolis va xolis kuzatuvchi bo'lib qoladi. Iqtiboslar illustratsiya sifatida ishlatilishi mumkin, ular asosida muallif turli xulosalar chiqaradi. Shunday qilib, "Demokratiya bo'yicha Double Talk" (The USA Today, 08.05.06) matni Cheyning Markaziy Osiyo va Sharqiy Yevropa mamlakatlariga tashrifi chog'ida qilgan nutqlari tahlilini o'z ichiga oladi. Ushbu matn Cheyning Rossiya va Markaziy Osiyo respublikalaridagi vaziyat haqidagi bayonotlarini demokratik islohotlar nuqtayi nazaridan solishtirish va solishtirishga asoslangan. Parallel sintaktik konstruksiyalar bunday qarama-qarshilik uchun asos bo'lib xizmat qiladi: Neft va tabiiy gazdan "qo'rqitish va shantaj quroli" sifatida foydalanish uchun Moskvani qoralamadi. "Oxirgi 15 yil ichida iqtisodiy va siyosiy sohada erishilgan barcha ishlarga" qoyil qoldi. Salbiy ma'noga ega bo'lgan so'zlar ko'plab ijobiy ma'noga ega bo'lgan hayratlanmoq fe'li bilan birga qarama-qarshilik ta'sirini keltirib chiqaradi. Bu qarama-qarshilik salbiy ("qo'rqitish va shantaj vositalari") va neytral ("so'nggi 15 yil ichida iqtisodiy va siyosiy sohada erishilgan barcha narsa") iqtiboslardan foydalanish orqali kuchaytiriladi. Muallif Cheyni nutqidagi qarama-qarshiliklarni ko'rsatish uchun kontrast texnikasidan foydalanadi: nisbatan demokratik davlat bo'lgan Rossiyada demokratiyaning rivojlanishini Cheyni salbiy baholaydi, shu bilan birga Markaziy Osiyo mamlakatlari va mamlakatlarida demokratiyaning rivojlanishi haqidagi tasavvurini. avtorit boshqaruv bilan ancha ijobiy. Ko'rib chiqilayotgan kontrast quyidagi so'zlar bilan umumlashtiriladi: Turli odamlar uchun turli xil zarbalarning ochiq ko'rinishi tushunarli va qabul qilinishi mumkin emas. Shunday qilib, iqtiboslardan foydalanish bilan bir qatorda kontrast texnikasi muallifga referent pozitsiyasida qarama-qarshiliklarni ko'rsatishga imkon beradi, o'quvchini hozirgi voqealar haqida o'ylashga majbur qiladi, shu bilan neytral niyat amalga oshiriladi.

Muallifning iqtibos keltiruvchini bilvosita tavsiflovchi mulohazalari (mulohazalari) o'quvchining iqtiboslarni va, demak, butun matnni idrok etishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Rasmiy ravishda, muallif shunchaki ma'ruzachini tanishtiradi, o'quvchiga uning kasbi va faoliyati to'g'risida dolzarb ma'lumotlarni taqdim etadi.¹⁷ Ammo G.Grisning hamkorlik tamoyiliga (axborot maksimal miqdori)

muvofiq, o'quvchi bunday uzun izoh so'zlovchining ma'lum bir xususiyatini ifodalashini tushunadi.¹⁸ Bunday mulohazalar so'zlovchiga va uning so'ziga ma'lum munosabatni shakllantirish uchun ishlatilishi mumkin. Bu holatda biz yana "biz - ular" muxolifatiga murojaat qilamiz. O'quvchining munosabati, birinchi navbatda, o'zining qiymat yo'nalishlari va iqtibos keltiruvchi ma'ruzachining qiymat yo'nalishlarining mos kelishi/nomuvofiqligiga bog'liq. Dunyoqarashning kelishilganligi so'zlovchiga va uning so'zlariga ijobiy munosabatning shakllanishiga olib keladi; so'zlovchining salbiy idrokini va uning so'zlariga shubhali munosabatni keltirib chiqaradigan keskin farqlar. Shunday qilib, so'zlovchilarning bilvosita xususiyatlari bo'lgan muallifning mulohazalari (sharhlari) o'quvchiga matnning aksiologik makonida o'zini yo'naltirishga yordam beradi va qadriyat yo'nalishlari o'quvchining qadriyat yo'nalishlariga mos keladigan so'zlovchilarning nuqtayi nazariga amal qiladi.¹⁹

Shunday qilib, muallif o'quvchiga matnning aksiologik makonida yo'naltirilganligiga yordam berish uchun remarkalardan foydalanadi va pirovardida o'quvchi pozitsiyasini shakllantiradi. Biroq, aksiologik funksiyalarni bajarish bilan bir qatorda, muallifning mulohazalari uning xolisligi va obyektivligini, go'yoki neytral niyatlarini ko'rsatishga qaratilgan. Muallif o'zining xolisligi va xolisligini Mutaxassislarining ta'kidlashicha, ko'pincha referentga salbiy baho beradigan iboralar yordamida namoyish qilishi mumkin. Ushbu uslubdan foydalanish holda, muallif, birinchi navbatda, "mutaxassislar" va "ishonchli manbalar" iqtiboslarining aniq salbiy modalligidan ajralib chiqadi; O'zini xolis kuzatuvchidek ko'rsatadi, ikkinchidan, guvohlar va ekspert xulosalari asosida so'zlarning to'g'ri va rostligiga o'quvchini ishonitiradi:

Guvohlarning so'zlariga ko'ra, achchiq bo'linib ketgan Rada bu xabarni eshitgandan so'ng "pandemonium"ga aylangan, mushlashgan, g'azablangan qichqiriqlar va kamida bir marta minbarga chiqishga urinishgan (Ukrainadagi demokratiya tarafdori islohotlari shubhada; CSM; 12.07.06).

Ushbu jumladan Radadagi voqealarning juda yorqin va hissiy tavsifi mavjud: "pandemonium" metaforasi Radada sodir bo'lgan voqealar ro'yxati bilan tasvirlangan: mushlar, g'azablangan qichqiriqlar va kamida bir marta shohsupaga bostirib kirishga urinish. Biroq, bu so'z-bo'yoq muallifga tegishli emas; bu gapning haddan tashqari emotsionalligi uchun javobgar bo'lishi kerak bo'lgan "guvohlar" ga tegishli.

Inson huquqlari tashkilotlari Putin ko'plab etnik ozchilik vakillari ishlaydigan ulgurji bozorlar "Rossiya ishlab chiqaruvchilari va aholisi, mahalliy rus aholisi manfaatlarini himoya qilish uchun" kuzatilishi kerakligini aytganida, bu yerda ehtirolarni qo'zg'atdi, deb ayblamoqda. (Putinning aytishicha, 2008-yilda muddati tugaganidan keyin Rossiyadagi ta'siri saqlanib qoladi; The Washington Post; 26.10.06). Bu jumladan Putinni etnik adovatni qo'zg'atganlikda ayblash bor. Biroq muallif bu masalaga o'z munosabatini yashirib, so'zni Inson huquqlari guruhlariga beradi. Shunga qaramay, o'quvchi muallifning sukutini uning ayblovga roziligi sifatida qabul qilishi mumkin.

Tanqidchilar Mintaqalar partiyasini Ukraina sharqidagi Rossiyaga aloqador biznesmenlar va jinoyatchilar uchun hamon front bo'lib qolayotganini aytadi va janob Yanukovichning yoshligida jinoyi javobgarlikka tortilganiga ishora qiladi. (Inqilob G'arbdan bir oz aylanish bilan teskari; The Times; 28.03.06). Bunda muallif tanqidchilar fikrini yetkazuvchi vazifasini bajaradi. U o'zini ishonchsiz bo'lishi mumkin bo'lgan ma'lumotni aytmaslik uchun xavfsiz o'ynaydi. Shunday qilib, agar ma'lumot yolg'on bo'lsa, tanqidchilar aybdor.

Muhokama. Demak, ommaviy axborot vositalari matnida iqtiboslardan foydalanish boshqa turdagi matnlardagi iqtiboslardan foydalanishdan farq qiladi. OAV matnlaridagi iqtiboslarning asosiy vazifasi illustrativ funksiya emas, balki o'quvchini muallifning nuqtayi nazarini qabul qilishga majburlovchi ta'sirdir.²⁰ Rossiya haqidagi ingliz tilidagi ommaviy axborot vositalari matnlarini o'rganish jarayonida media matn tarkibining quyidagi o'ziga xos xususiyatlari aniqlandi, bu o'quvchining referentga munosabatini shakllantirishga imkon beradi:

¹⁶ Добросклонская Т. Медиа тилшунослиги назарияси ва усуллари. Докторлик диссертацияси, Москва, 2000 [Добросклонская Т. Г. Дис. ... док. Филол. Сси. Москва, 2000].

¹⁷ Собирова, Н. (2024). МЕДИА МАТНЛАР ТАРЖИМАСИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИКЛАРИ ВА ЛИСОНИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ (ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК МАТНЛАРИДА). University Research Base, 824-829.

¹⁸ Добросклонская Т. Медиа тилшунослиги назарияси ва усуллари. Докторлик диссертацияси, Москва, 2000 [Добросклонская Т. Г. Дис. ... док. Филол. Сси. Москва, 2000].

¹⁹ Nodirabegim, S. (2024). MEDIA MATNLARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 343-347. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1094>

²⁰ Ю. В. Южакова, "Тил. Маданият. Алоқа", Т.2008. В. 403 – 405.

a) "qadoqlash" yoki "ramka" media matni (sarlavha, kirish qismi, xulosa) muallifning qiymat yo'nalishlarini aks ettiradi va o'quvchi tomonidan butun matnning idrok etishiga katta ta'sir qiladi. "Odam" ohangi o'quvchi taklif etilayotgan ma'lumotni qanday qabul qilishini belgilaydi: ijobiy, salbiy yoki neytral;

b) ko'plab iqtiboslar, birinchi navbatda, muallifning taxmin qilingan xolisligini ko'rsatish uchun mo'ljallangan (muallif barcha manfaatdor tomonlar bilan gaplashish huquqini beradi); ikkinchidan, ma'lumotlarning haqqoniyligi nazarda tutiladi (yoki "ishonchli manbalar" yoki ma'lum shaxslar ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi) va uchinchi, ko'plab iqtiboslardan foydalanish muallifning xolisligini, uning barchaning fikriga teng munosabatini ko'rsatishi kerak. manfaatdor tomonlar, bu uning neytral niyatlari. Bularning barchasi muallifga referentga kerakli munosabatni o'tkazishga yordam beradi;

v) iqtiboslar bilan ifodalangan so'zlovchining bilvosita xususiyati bo'lgan muallifning mulohazalari yoki mulohazalari o'quvchiga matnning aksiologik makonida o'zini yo'naltirishga va dunyoqarashi o'quvchining nuqtayi nazariga mos keladigan so'zlovchilar nuqtayi nazariga qo'shilishga yordam beradi.

d) iqtibos muallifga o'z niyatini amalga oshirishga imkon beradi (referentga o'z munosabatini bildirish, o'quvchiga bu munosabatni ilhomlantirish), boshqa odamlarning bayonotlaridan foydalanish. Ushbu uslubdan foydalangan holda, muallif o'zini aytilganlardan ajratadi va o'zini faqat ma'lumotni etkazuvchi, boshqa birovning fikrini xolis va obyektiv uzatuvchi sifatida ko'rsatadi, bu ham o'quvchiga referentga nisbatan ma'lum bir munosab kiritishga yordam beradi.

Sarlavha - turidan qat'i nazar, har qanday yangilikning eng ajoyib xususiyatidir. Ba'zi tilshunoslar va jurnalistlarning ta'kidlashicha, faqat og'zaki sarlavhalar to'la hissiyotli bo'ladi, lekin boshqalar fe'l sarlavhalari bir xilda hissiyotni aks ettirishini ta'kidlashadi. Inglizcha yangiliklar sarlavhalari oddiy ingliz tilidan ajratib turadigan o'ziga xos xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Sarlavhalarning sintaktik, leksik va uslubiy xususiyatlari ko'pincha ularning sarlavha deb atalishiga olib keladi. Verdonk,²¹ Svon²² va Shams²³ sarlavhalarida telegraf va elliptik uslubni tavsiflashgan. Yangilik xabarlar ustidagi qisqa sarlavhalar, yangiliklar sarlavhalari o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish uchun mo'ljallangan va shuning uchun maxsus sintaktik xususiyatga ega tuzilmalar va leksik elementlarni o'z ichiga oladi. Sarlavhalarning eng keng tarqalgan sintaktik xususiyatlari "bo'l" fe'lini o'chirish, soddalashtirilgan zamonlardan foydalanish, maxsus tinish belgilari va qisqartmalarni ishlatishidir. Gazeta sarlavhalarida ishlatiladigan so'zlar qisqa, dramatik va alohida ma'noda qo'llanilishi bilan ajralib turadi. Bundan tashqari, yangiliklar sarlavhalarining maxsus uslubi ularni tushunishga qiyin, chunki ular odatdagidan ingliz tilidan sezilarli darajada farq qiladi.²⁴ Ikki sarlavha o'rtasida sintaktik va leksik xususiyatlar bilan tanishishning rolini ko'rsatadi, bunday sarlavhalarni tarjima qilishni osonlashtirish uchun yangiliklar sarlavhalari ingliz va o'zbek kabi alohida tillar bilan solishtirishimiz mumkin. Swan yangiliklarning sarlavhalarini quyidagicha grammatik va lug'at xususiyatlarini belgilaydi.²⁵ Sintaktik xususiyatlar: Inglizcha yangiliklar sarlavhalari to'liq jumlar emas. Ba'zan yangiliklar sarlavhasi tuzilishi faqat otlarni o'z ichiga oladi. Quyidagi misolni ko'rib chiqing:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dejika, D. "Tarjima jarayonini xaritalash: Madaniy muammo". H. Parlog va L. Frentiu (tahrirlar), Madaniyatlar bo'ylab tarjima: BAS 21-yillik konferensiyasi. Kembrij olimlari nashriyoti. 11-28-betlar. 2013 yil.
2. Dobroslonskaya T. Media tilshunosligi nazariyasi va usullari. Doktorlik dissertatsiyasi, Moskva, 2000 [Dobroslonskaya T. G. Dis. ... dok. Filol. Sci. Moskva, 2000].
3. Hakimov, M. O'zbek ilmiy matnining sintagmatik va pragmatic xususiyatlari. Filologiya fanlari nomzodi dissertatsiyasi, Toshkent. 1993. B.115-147.
4. Karimova, O., & Sobirova, N. (2025). MUQIM FRAZEOLGIK BIRLIKLAR TARJIMASINING O 'ZIGA XOSLIKLARI. TAMADDUN NURI JURNALI, 1(64), 214-217.

²¹ Verdonk, René. (2002). "Meniscal transplantation." ACTA ORTHOPAEDICA BELGICA, 68(2), 118-127.

²² Swan, M. (2005). Practical English Usage (3rd ed.). Oxford University Press.p.211.

²³ Reid, Julie A., & Shams, Tahseen. (2013). "Gender and Multigenerational Global Human Development." Sociology Compass, 7(8), 612-629

Mustang Referral Customer Complaint "Mustang mijozlarga murojaat qilish dasturiga oid shikoyat bor"

Izoh: Yuqoridagi inglizcha sarlavhada jumla faqat otlardan foydalanib ko'rsatilgan va shuning uchun to'liq bo'lmagan. Biroq, sarlavha 'Mustang mijozlarga murojaat qilish dasturiga oid shikoyat bor' ma'lumotni taqdim etadi. Yuqoridagi sarlavhaning o'zbek tiliga tarjimasida o'zbek sarlavhasiga mos ko'rinishdagi qo'shimchalarni o'z ichiga oladi. Birinchi, o'zbek tilida o'quvchilar uchun sarlavhaga Mustang Ford tomonidan ishlab chiqarilgan, deb qo'shildi. Ikkinchi, dastur o'zbekcha sarlavhada yo'naltiruvchi referral dasturga tegishli ekanligini bildirish uchun qo'shildi.

Xulosa. Tadqiqot davomida media matnlarda sarlavhalarining pragmatik-funksional ahamiyati, ularning matndagi roli, tarjima o'zgarishlar va o'quvchiga ta'sir ko'rsatish mexanizmlari har tomonlama tahlil etildi. Olib borilgan tahlillar media sarlavhalarining nafaqat axborot uzatuvchi, balki auditoriyada muayyan munosabat va taassurot uyg'otuvchi kuchli pragmatik vosita ekanini tasdiqladi.

Birinchi navbatda, sarlavha, kirish qismi va xulosadan iborat "qadoqlash" tizimi muallifning kommunikativ niyatini ifodalashda va o'quvchi uchun axborotni qanday qabul qilishini belgilovchi ramka sifatida namoyon bo'ladi. Bu ramka orqali muallif o'quvchining ijobiy, salbiy yoki neytral qabul qilish reaksiyasini shakllantiradi.

Ikkinchi, iqtiboslardan foydalanish media matnlarning o'ziga xos xususiyati sifatida e'tirof etildi. Iqtiboslar orqali muallif o'zini xolis kuzatuvchi sifatida ko'rsatar ekan, o'quvchida ma'lum bir referentga nisbatan munosabatni shakllantirishga qaratilgan lisoniy va uslubiy mexanizmlardan foydalanadi. Bu mexanizmlar, xususan, kontrast, konsessiv tuzilmalar, nominal ifodalar va modallik elementlari orqali amalga oshiriladi.

Uchinchi, tahlil etilgan misollar media sarlavhalarining elliptik, telegraf uslubi, qisqartmalar, maxsus tinish belgilari, fe'lsizlik va soddalashtirilgan zamonlar bilan to'la bo'lgan sintaktik xususiyatlarini ko'rsatdi. Bu xususiyatlar sarlavhaning anglashilishini murakkablashtirishi mumkin, ayniqsa, tarjima jarayonida. Shunday ekan, sarlavhalarni tarjima qilishda nafaqat lug'at, balki uslubiy va madaniy moslashuvga ham e'tibor qaratish lozim.

To'rtinchi, media sarlavhalarda qo'llaniladigan so'zlar, ko'p hollarda, maxsus emotsional yoki aksiologik yuklamalarga ega bo'lib, ular orqali muallif muayyan ijtimoiy-siyosiy nuqtayi nazarni ilgari suradi. Shu bois, tarjima jarayonida ushbu lisoniy qatlamlarning funksional mosligini ta'minlash muhim hisoblanadi.

Yakuniy natija sifatida aytish mumkinki, media matn sarlavhalari faqat axborot manbai emas, balki muallifning niyatini, qarashini, munosabatini ifodalovchi kuchli pragmatik qurilma hisoblanadi. Ular auditoriya bilan muloqotda muhim rol o'ynaydi va matnning umumiy ta'sirchanligini belgilaydi. Shu sababli, ularning tarjimasida funksional-pragmatik yondashuvni asos qilib olish lozim. Bu esa tarjima qilingan matnda ham muallif niyatining saqlanishi va o'quvchida kutilgan ta'sirning uyg'onishiga xizmat qiladi.

5. Nodirabegim, S. (2024). MEDIA MATNLARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 343-347. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1094>

6. Reid, Julie A., & Shams, Tahseen. (2013). "Gender and Multigenerational Global Human Development." Sociology Compass, 7(8), 612-629

7. Sobirova, N. (2025). STILISTIK FIGURALAR TARJIMASINING O'ZIGA XOS JIHATLAR. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 14, 225-228.

8. SOBIROVA, N. (2022). Principles of teaching english in non-linguistic higher education institutions on the basis of non-traditional methods. language, 2181, 1415.

²⁴ Nodirabegim, S. (2024). MEDIA MATNLARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 343-347. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1094>

²⁵ Swan, M. (2005). Practical English Usage (3rd ed.). Oxford University Press.pp.211-220

9. Sobirova, N. (2025). LONDON VA MISSISSIPPI OHANGLARI SAMARQAND VA XIVADA: ADABIY MEROS ORQALI MADANIY MULOQOT. University Research Base, 438-441.
10. Sobirova, N. (2025). SHAKESPEARE VA MARK TWAIN IZIDAN: O'ZBEKISTONDA ADABIY TURIZMNI GLOBAL ILHOMLANTIRISH. University Research Base, 435-438.
11. Swan, M. (2005). Practical English Usage (3rd ed.). Oxford University Press.
12. Собирова, Н. (2024). МЕДИА МАТНЛАР ТАРЖИМАСИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИКЛАРИ ВА ЛИСОНИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ (ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК МАТНЛАРИДА). University Research Base, 824-829.
13. Собирова, Н. (2022). Принципы преподавания английского языка в неязыковых вузах на базе нетрадиционных методов. Общество и инновации, 3(4/S), 73-77.
14. Ю. В. Южакова, "Тил. Маданият. Алоқа", 2008. В. 403 – 405.
15. Ю. В. Южакова, "Замонавий филология масалалари ва университет ва мактабда тил ўқитиш методикаси" 10-халқаро конференция материаллари, 109-111 (2007)
16. Verdonk, René. (2002). "Meniscal transplantation." ACTA ORTHOPAEDICA BELGICA, 68(2), 118–127.
17. <https://qalampir.uz/n/83522>;
<https://qalampir.uz/n/82586>; <https://qalampir.uz/n/82454>;
<https://qalampir.uz/n/82780>; <https://qalampir.uz/n/83467>;
<https://qalampir.uz/n/82421>; <https://qalampir.uz/n/82474>;
<https://qalampir.uz/n/82813>.
18. <https://www.bbc.com/news/world-latin-america>.
19. <https://www.telegraph.co.uk/news/2023/05/12/india-demand-colonial-treasures-koh-i-noor-britain/>
20. <https://www.politico.com/>
21. <https://www.reuters.com/business/china-foreign-minister-meets-with-elon-musk-beijing-2023-05-30/>